

IMREH ISTVÁN

Múltismeret és helytörténet

A válságjelenségeket feltérképező nyugati tudósok és művészek óhatatlanul keresik az elszigetelődés, a tehetetlenségérzet, kétségek, a szorongások okait és gyógyszereit. Többen — így az amerikai Erich Fromm pszichológus is — a tőkés individualizmust megelőző korszak szerves közösségeiről és kötöttségeiről a „szabadságba“, de egyben a jelentéktelenségbe, egyedüllétbe, eszközsorba és rémületbe hullott ember számára az újjáélesztett közösségtudatban, a közös múlt erejében keresnek oldalmat.

A szocialista humanizmus természetesen nemcsak a védelem, hanem az építés eszközt is látja a történeti ifjúkor egyéforrasztó erejében. A múlt, jelen és jövőt nyitó távlatainak megismerésében és megértésében sajátos szerepet játszik a *helytörténet*. Sokszor leírták a szocialista államok történészei, hogy az ország története csupán a szülőföld-ismerettel társítva töltheti be ember- és honpolgár-nevelő hivatását. A bennünket alakító környezet hagyományaival alakítja vagy éppen meghatározza világlátásunkat, ízlésünket, magatartásformáinkat, életrendi normáinkat. Kell valahová tartozni, kell érezni az élmények és célok másokkal való közösségét. Önérzetet, önértéktudatot ad az, amit a nép sorsáról, harcáról, a tömegek mindig építkező, mindig alkotó életéről a történet, sajátlagosan a helytörténet elénk tár. Kell tehát hazai viszonylatban, az együttes építkezésben, a *nemzetiségi önismeret történeti megalapozása is*, folytatva az e téren országunkban oly nagy múltú és követésre érdemes haladó hagyományokat, hasznosítva módszertani síkon mindazt, amit a legkorszerűbb nemzetközi tudományosság kitermelt.

A helytörténetírás módszeréről

Jöllehet a kortárs L. M. Munby, az angol helytörténetírást majdnem félezer esztendősként ünnepli, félszáz évvel ezelőtt Marc Bloch még úgy szólott róla, mint sokat ígérő, de még „dadogó“ diszciplínáról. Már csak ez is sejteti, hogy tudományunk meghatározása nem könnyű feladat. Annál inkább, mivel Ju. I. Szemjonovval szólva — az általános történet-tudomány fogalmainak java része sincs még elméletileg kellőképpen ki-munkálva. A „disputa“ tehát még akkor sem felesleges, ha további fórumot kér, s nem vállalkozik kánonok szentesítésére.

1.

A helytörténet körüli vitákban első helyen *a terminológia kérdése áll.*

A régebbi német történeti irodalom az *Ortsgeschichte* és *Territorialgeschichte* fogalmakkal egyaránt élt. Az előbbi, a tulajdonképpeni helytörténeti kutatás, területi alapegységeként a falvakat és városokat jelölte meg, az utóbbi pedig a valamikor még állami szuverenitással is rendelkező fejedelemségeket, tehát a nagyobb kiterjedésű, történeti múltjukban azonosságokat hordozó tájegységeket sorolta a kutatás hatáskörébe. K. Czok lipcei történész — az 1963-as olomouci első nemzetközi helytörténeti konferencián — már mindkét kategóriát azonos súlyúként fogadta el. Hozzá hasonlóan mások is helytörténeti kutatásra alkalmasnak tartanak bármilyen nagyságrendű „helyet“, amely nem esik egybe az ország napjainkbeli területével. Philip D. Jordan jellegzetesebb ismerveket keresve, „hely“-ként a „környék“-et jelöli meg. Ez lehet államocska, körzet, megye, város, mezőváros, falu, tanya, bank, kollégium vagy mezőgazdasági szervezet, csak legyen olyan érdekeknek az együttese, amelyeknek közös jellemvonásaik vannak. H. P. R. Finberg a „helyi közösség“-ben keresi a helytörténet kutatásra alkalmas alapegységet. Az ő értelmezésében ez olyan embercsoportot jelöl, amely egy bizonyos körülhatárolt területen él, és gondolkodásában, cselekvésében annyira egységes, hogy ellentétben a hozzá nem tartozók sokaságával, az összetartozás érzése tölti el. Így helyi közösségnek minősülhet egy igazgatási egység, de akár egy utca is. Több helytörténész a földrajzi hely és a szociológiai közösség-fogalom ötvözésével valójában a „területi közösség“ kategóriájához jut el.

Az angol historikusokat az időbeli változás nem elhanyagolható vonatkozásai is élénken foglalkoztatják. Azok a hagyományos formák, amelyek „a közösségnek, az összetartozásnak határozott tudatával, közös ethosszal és saját organikus egységgel rendelkeznek“ — az ipari forradalom után megfogyatkoznak. Az ipari társadalmakban előtérbe nyomulnak a szervezetek, s a vasútvonalak megépülése után a zártság fokozatosan felbomlik; ezért hangsúlyozzák például, hogy „a XIX. századi angol helytörténetet egyre kevésbé lehet pusztán a helyi közösségek keretei között tárgyalni“.

Álljon bár az idő függvényében, az osztályrétegződés, a strukturális elemek vizsgálata alapján meg kell alkotni a különböző *területileg* meghatározott társadalmi alakulatok történeti-szociológiai tipológiáját. Az összefüggések mélyrehatóbb, teljesebb feltárása, a történeti lét létezerűbb rekonstrukciója feltételezi a társadalmi alakulások területi alapegységek szerint rendszerezett kutatását.

2.

Elvi jelentőségű *a helytörténet funkciója* körül kialakult vita. Paul Leuilliot felfogásában a helytörténet ismerve az, hogy individuális és partikuláris. Tagányi Károly már 1894-ben állást foglal a megyetörténet bizonyos értelemben vett öncélúsága mellett. Ma is többen vallják, hogy a helytörténet elsődleges célja maga a helytörténet, és hangsúlyozzák: az országos történet nem modellje a territoriálisnak, hiszen a fő feladat a sajátos, egyedi jelenségek kutatása.

Mások a helytörténetírástól csak a konkrét tények feltárását, a történeti szintézisekhez nélkülözhetetlen illusztratív anyagot, az általános áttekintéshez nyújtott alapvetést várják. Olomoucban egyeztető vélekedés hangzott el, és eszerint a helytörténet a nemzeti történet szerves része, és a helyi keretben egyaránt kutatja az általános, valamint a sajátos fejlődését.

A helytörténet feladatköre tehát: a) vizsgálni a sajátost (a részt önmagában és önmagáért); b) feltárni a sajátost, hogy lehetővé váljék az általánosítás (a rész az egészben nyeri el értelmezését); c) felismerni a sajátost az általánosban (a rész feltételezi az egész ismeretét).

A kutatói gyakorlat számára nyilvánvaló irányelvnek véljük, hogy az általános (az egész) minél teljesebb ismeretében közeledjünk a rész és a sajátos felé. Még akkor is, ha a helytörténetkutató kizárólagosan az egyedi, a specifikus vizsgálatára törekszik, ismernie kell az általánost, másként hogyan látná valóságos méreteiben és jelentőségében azt, ami a részben sajátos. Másodsorban az anyagot, a forrásokat vallatva kérdéseket kell feltennünk, tudván tudva, hogy irataink aszerint válnak beszédessé, ahogyan bővül a kérdésfelvetés köre, és ahogy igyekszik megközeleltetni a lényegét. Ehhez pedig elengedhetetlen mind az általános törtévényyszerűségeknél, mind a különböző egészeknél az ismerete.

Természetesen a részletek (helytörténeti adatok) megismerése visszahat a problémafelvető általános tételeire; ha a részletkutatások eredményei nagy összefüggések határaitra vezetnek, lehetőség nyílik az általános bővítésre, bizonyos aspektusainak megvilágításával a szükséges helyesbítésre.

3.

A helytörténet *társadalmi szükségessége* tekintetében nincs vita. Az olomouci tanácskozáson is hangoztatták: mind az ismeretterjesztés és a nemzeti hagyományok felélesztése, mind az iskolai oktató-nevelő munka és a politikai öntudatosodás jelentős eszközének tekintik a regionális kutatást. Elmondották, hogy nélkülözhetetlen bizonyos gyakorlati célok megvalósításához is, így a gazdasági tervezésben, a területrendezésben. Csehszlovákiában például a helyi kutatás eredményeit haszonnal értékesíti az erdőgazdálkodás, másutt a mezőgazdaság. V. D. Rakovszkij írásának a címe is jellemző: *Allítsuk a levéltár kincseit az intézmények mindennapi tevékenységének szolgálatába*. A szovjet gazdasági életben már a geológusok, a külkereskedelem szervezői is éltek a lehetőségekkel.

A jelenkort a gyakorlati termelőmunkában közvetlenül segítő történetkutatás lehetőségeiről nálunk többek közt a *Falvak Dolgozó Népe* közül néhány gondolatot. Ezekre válaszolva Nagy Miklós *Múlt — jelen — jövő* című cikkében azt írja: „Az érdeklődők számára hiányzanak az olyan agrártörténeti munkák — s ezek lennének a ma élő agrárszakembereknek a leghasznosabbak —, amelyek egy vidék agrártörténetét dolgozzák fel.“ A történész és az agrárszakember közötti kapcsolatteremtés lehetőségeit is megmutatva kéri: „... tegyük lehetővé, hogy aki érez magában elhivatottságot és képességet, hogy vidéke, tája, községe, faluja mezőgazdaságát azok múltjának ismeretében, hagyományainak felhasználásával fejlessze tovább, annak legyen meg a lehetőség erre.“

Századunk embere mindenhatóként tiszteli a változtató, az átalakító erőket és a szervezést. Miként a felvilágosult abszolútizmus császára divinizálta a nevelést, korunk úgy növeli magátval ragadó erejűvé a keretek építését, a rendelkezéses szervezést. Az organizatorikus beavatkozás azonban könnyen feledi, hogy az avultra joggal mért csapás más kapcsolat huzalokat is szétzúzhat, s egészséges fejlődésfolyamat áramkörét is megszakíthatja.

4.

A módszertani fejtegetések megegyeznek: világszerte teret hódít a marxista történetfelfogás, amely központi kérdésének tekinti a *nép történetét*, alapvetően az anyagi életviszonyok kutatását. Ez természetes módon megkövetelte a tipikus, a tömegjelenségek vizsgálatát. Az ilyen irányú kutatás pedig a „történeti hely”-hez vezetett el — a faluhoz, a városhoz, az igazgatási vagy gazdasági alakulatokhoz, megyéhez, uradalomhoz, üzemhez. Talán szokatlanul hangzik, de úgy is fogalmazhatnánk, hogy a történetkutatás demokratizálódott. Hiszen az államtörténet uralmát és a vezető „történeti osztályok” szinte kizárólagos tanulmányozását mindinkább a társadalom egészének, a néprétegek, az osztályok anyagi és társadalmi viszonyainak az elemzése váltotta fel.

A szociológiai szemlélet terjedése szintén ebbe az irányba hatott. Mind többen döbbsentek rá arra, hogy mind ez ideig milyen keveset vállalt a történelem azoknak a lehetséges társadalmi viszonylatoknak a konkrét vizsgálatából, amelyeket a szociológia feltárt és az általánosítás szintjére emelt. A különböző résztörténetek, valamint az új kutató módszerek (történeti demográfia, technikatörténet és mások) szintén a munkás hétköznapi történeti hőiséhez vitték közelebb a históriát. Jellemző, hogy már 1955-ben, a római történetkongresszuson nyomatékosan hangsúlyozták a résztvevők a kis területekre korlátozott, elmélyült részletkutatásoknak, a statisztikai forrásanyag felhasználásának és a technikatörténet alapos feltárásának fontosságát.

Hivatkoznunk kell az *Annales* köré tömörülő francia historikusokra is, hiszen mind elveik, mind kutatói gyakorlatuk a népiségtörténet térhódítását példázzák. Java részüket az egyén helyett a társadalmi alakulat, az egyedivel szemben a tömeges jelenség, az állam helyett a nép és annak konkrét anyagi életviszonyai, valamint tudatának alakulása érdeklik.

A cambridge-i egyetem mellett működő helytörténeti szabadegyetem marxista szemléletű előadója írja: „... az egyszerű ember életének tanulmányozása talán csak félig tudatosan lett számos angol helytörténeti mű tárgyává. Még nem osztálytudatos történelem ez, még kevésbé tudatos marxista történelem, bár marxisták is dolgoznak rajta. Mindazonáltal kialakult már a nép története felé haladó irányzat, mely az egyszerű emberek történetét fogja központi témájává tenni, és sokkal mélyebben meg fogja érteni a történelmi folyamat fő mozgatóiként játszott szerepüket, mint a forradalmi mozgalmak »Ding an sich«-ként való tanulmányozása tehetné.”

A helytörténet *sokféle műfaj* igényel, és alkalmazza mindazokat a hagyományos és korszerű eljárásokat, amelyekkel a múlt megeleveníthető. Van mégis néhány *sajátos vonása* az idevágó kutatásoknak és fel dolgozásnak is.

Paul Leuilliot „lazított csomójú históriának“ nevezi, mert a helytörténetnek a kötöttebb egyetemi tézisekben gyakorolttal szemben nem kell egy jól meghatározott időszakot arányosan befednie, és van lehetősége a kiáradásra, egy adott helyi kérdéskör és privilegizált övezet eredetének és fejlődésének nyomon követésére.

A helytörténet egy-egy jelenség-csoport, életterület, alakulat belső szerkezetének *analitikus vizsgálata*. A variánsokat is láttatni tudó tárgyalásmódjával elősegíti az előítéletektől való szabadulást, a beidegzett tan-tételek uralmának megbolygatását.

A *minőségi jellemző jegyek* felderítése — ami a helytörténeti kutatás elengedhetetlen sajátossága — megköveteli a „hely“-re vonatkozó adatoknak a teljesség igényével való összegyűjtését, s mert tömegjelenségeket elemez, a *tipikus tények*nek statisztikai módszerrel való kiemelését (különösen az újabb korokban, ahol nagyobb az adatbőség). Így, mérve és számolva állapíthat meg a kutató mérete nagyságokat, minőségi különbözőségeket, a fejlődés ritmusát jelző görbéket, és (Albert Soboulra figyelmezve) értékelheti és kell is értékelnie azokat.

A helytörténetben különösképpen szerephez jut a *komplex kutatás*. A történettudomány differenciálódása során olyan szakdiszciplínák születtek, amelyek a sokrétű társadalmi-történeti valóság nyomon követésére mindinkább alkalmassá váltak. A gazdaságtörténeten belül például mármár önállósult az agrár- és technikatörténet. Sajátos feladatkör ellátását vállalta — a művelődéstörténet keretében — a művészettörténet, amely a számunkra oly fontos műemlékeket is tanulmányozza. Elmélyült a kapcsolat a hagyományos rokontudományokkal, a nyelvészettel, a földrajzzal és a néprajzzal. Főként azokkal a kutatási ágazatokkal, amelyek helyhez kötöttebbek és táji sajátosságokat elemeznek. A történeti földrajz, valamint a településföldrajz szoros kapcsolatai szintén nyilvánvalóak, a néprajz és a regionális történet egymásra utaltsága pedig már régen elismert. Számos új kutatási módszer, így a statisztika fejlődése, a történeti demográfia szakszerű művelését tette lehetővé. A helytörténeti monográfia teret nyit tehát a társadalmi tudományok különböző ágazatainak kooperációja számára, s ezzel a fejlődés ugyancsak korszerű formáját, a tudományok integrálódását szolgálja (kötelező és hálás feladat, de ez alkalommal el nem végezhető, a helytörténetkutatás hazai eredményeinek, a magyar nyelvi helytörténeti irodalomnak, valamint a módszertan fejlődésének a felmérése).

A lelkiismeretes analízis, a tipizálás, a komplex kutatás, amelyek egymásnak feltételei, folyományai, biztosítják, hogy a provinciakutatás — ne legyen provinciális műfaj. Vidékiessé akkor válik a történeti vizsgálgódás világméretben vagy országos viszonylatban is, ha elmulasztjuk a kutatói gyakorlatra alkalmazni Brecht tanácsát: „Vizsgáljátok meg, szükségszerű-e az, ami megszokott.“

A múltban sokan leírták, és a lelkes, de képzetlen lokálpatrióták munkáit bírálva igazolták is, hogy a helytörténetírás a dilettánsok vadászterülete. E vonatkozásban még ma is van okunk aggodalomra. Hiszen a múltba nézőnek ismernie kell a forrásokat, értenie kell mondanivalójuk kihámozásához, felkészültséggel és sajátos érzékenységgel kell felfognia a régi társasviszonyok lényegét, az emberek gondolatait, érzéseit, és tudnia kell értelmezni őket. Más tudományágak szakirodalmában is jártasnak kell lennie, s szükséges tanulmányoznia a hazai és határokon túli helytörténeti irodalom eredményeit. Elvárható-e, hogy a vidéken élő, elszigetelt és magára utalt kutató jól végezze munkáját, amikor a korszerű kívánalmaknak egyetemi és akadémiai központok kutatóinak sem könnyű megfelelni? Szükséges tehát a felkészítés, a *helytörténetésznevelés*, a magánosan dolgozók irányítása vagy éppen munkaközösségekbe tömörítése.

Példaként említjük, hogy Csehszlovákiában a vidéki kutatók és a történettudomány országos központjai között szoros a kapcsolat. Az egyetemeken a helytörténetírásra való felkészítés is tág teret kap; a regionális kutatás egészét átfogó szerv hiányát azonban ők is panaszolják. A Magyar Népköztársaságban mind az egyetemi, mind a levéltári centrumok különleges gonddal támogatják a helytörténeti mozgalmat; a *Levéltári Szemle* kiváló szakírói azonban gyakran sürgetik a munka szervezettebbé, tervszerűbbé tételét. A Német Demokratikus Köztársaság historikusai szintén az erők szétforgácsolódásáról, a felesleges erőpazarlásról, a koordináló szerv hiányáról értekeznek.

Sajátos módon oldották meg az összefogás, irányítás és nevelés kérdését az angol céhbéli historikusok, akik különben a leicesteri egyetemen helytörténeti tanszéket is létesítettek. A *The Amateur Historian* című lap köré tömörülve a neves szakemberek hetente tartottak felkészítő előadásokat szabadegyetemi keretben, majd az irányított munkát egy év múltán a kutató csoportok sokszorosított jelentései alapján vitatták meg, és a tanulmány végső megszerkesztését is közösen végezték.

Nem kevésbé jelentős a *dokumentáció* kérdése és elsősorban a levéltári anyag problémája. Egy adott terület múltjáról a legtöbb információt, a legfolyamatosabb és legrendszeresebb anyagot a helyi levéltár iratanyaga szolgáltatja. Érthető, hogy világviszonylatban erősbödő az a kíváncsi, hogy tegyék lehetővé a levéltárosoknak a helytörténeti célra felhasználható forrásanyag összegyűjtését, a mások tájékoztatásában, irányításában, nevelésében és a kutatómunkában való részvételét. A korszerű és egykorú levéltári segédlet, az alap- és ismertető leltárak, s különféle szintű tematikai cédula-rendszerek vagy a sokszorosított ismertető leltárak, repertóriumok, iratjegyzékek olyan eszközökkel láthatják el az érdeklődőket, amelyek nélkül a kutatómunka nehézségeit nehezen gyűrhetnék le.

Erősödik az az igény is, hogy egy-egy vidéki levéltár gyűjtse egybe a más archívumokban őrzött, de az ő territóriumukra vonatkozó levéltári állagok nyilvántartásait is. Ez a gyűjtemény kiegészülhet hazai, sőt külföldi anyag fényképmásolataival, hiszen értékes anyagot külföldi levéltárak szintén őrizhetnek.

Gondot okoz a nyomtatásban megjelent és kézíratos helytörténeti anyag megszerzése is. Sok külföldi könyvtár vagy múzeum vállalta már ezek összegyűjtését, mikrofilmen tárolva a nehezen hozzáférhető helyi vonatkozású műveket.

A korábbi századok dokumentációs anyagának oklevéltárakban való kiadása szintén sokat lendíthet a kutatók munkáján. Egy-egy időszak, terület, esemény történetének a forrásait közlő kiadvány olyan feladatot old meg, amelyre különösen az egyénileg dolgozó helytörténészek nem vállalkozhatnak.

A kolozsvári akadémiai fiók történeti intézetében dolgozók például Erdély történetének dokumentumait gyűjtik és közlik 1437-ig vagy 1541-ig, párhuzamosan Moldva és Havasalföld hasonló jellegű iratanyagával. A Királyföldre, valamint a Székelyföldre vonatkozó régebbi oklevéltárak sorozatainak kiegészítése, valamint új sorozatok indítása is kívánatos volna. Igen hasznosak a szintén kolozsvári kutatók munkájaként előkészületben levő forráspublikációk, amelyek a Horea-felkelés vagy az 1848—49-es polgári demokratikus forradalom anyagát ölelik fel, elkészítve az anyag bősége miatt nem közölhető források mutatóit, tárolva a másolatokat is.

A *publikálás* gondját, nehézségeit szintén szóvá kell tennünk. Sok szocialista országban a tanácsok vállalják a helytörténeti művek kiadását. Szorgalmazzák — miként nálunk is — a múzeumi, levéltári évkönyvek kiadását. Elsősorban a történeti társaságok folyóirataiban biztosítanak helyet a regionális kutatások eredményeinek, de rovatot kap ez a tudományág az akadémiai, egyetemi folyóiratokban is. Helyi történeti folyóirat kiadására természetesen szintén sokan gondolnak. A helyi sajtó, a rádió is sokat tehet a területiális közösségek múltjának megismertetéséért. És miért ne lehetne — ahogyan azt szerény, de szép sikereket elérő helytörténész-körök teszik — a korszerű sokszorosítás lehetőségeit kihasználni, számolva és élve az előfizetési rendszer előnyeivel.

(A kolozsvári egyetem, az akadémiai történeti intézet, valamint a történeti múzeum folyóiratai rendszeresen közölnek helytörténeti vonatkozású szaktanulmányokat. Legutóbb D. Prodan tette közzé a XVI. század erdélyi jobbágyságtörténetét tárgyaló monográfiáját. A II. kötetben az egyes uradalmak jobbágfalvainak együtteseit helyi, szerves fejlődési keretekben tárgyalja. Analitikus bemutatásukkal kiváló szolgálatot tesz a helytörténetkutatásnak.)

A vizsgált időszak, területnagyság és tárgykör szempontjából különböző műveknek szerkezeti problémáira utalva csupán az újabban kaposabbakká váló műfajok közül említünk néhányat.

A *falutörténet*nek nálunk hagyományai és szép eredményei vannak. Külön és megye- vagy tájtörténet keretében — Orbán Balázs módjára — sokan munkálkodtak falvaink történetén. A szociográfiai kutatásban Dimitrie Gusti monografikus módszerének a hatására, a múlt és jelen vizsgálata szorosabban össze is fonódott. Clopotiva, Nerej vagy Drăguș falumonográfiái a történeti meghatározottság tanulmányozásának hasznosságát is példázzák; az újabb kutatások — a *Korunk* is beszámolt róluk — szélesebb körben, a város és falu összefüggésrendszerét is feltelve, folytatják az elődök munkáját.

A *helytörténeti olvasókönyvek* rendszerint egy-egy megye, körzet múltjának válogatott írott emlékeit tartalmazzák. Van, aki olyan szöveggyűjteményként fogja fel, amely elsősorban iskolai szemléltető segédeszköz, a középiskolai történeti anyag helytörténetévé tágítása. Mások e dokumentum-publikációkat szélesebb olvasóréteg számára szerkesztik.

A *helytörténeti lexikonok* egy-egy tájegység, körzet, megye, járás adatait feltérképező, sokoldalú, igényes vizsgálatot követelő, több tudomány szak képviselőit (történészeket, nyelvészeket, településföldrajzosaikat, statisztikusokat) is felsorakoztató munkák. Példaként említjük az osztrák *Landestopographie des Burgenlandes*, a német *Historisches Ortsnamenbuch für Bayern*, a *Historisches Ortslexikon für Brandenburg* sorozatait, a jugoszláv akadémia megindította hasonló jellegű munkálatait. Ila Bálint és Kovacsics József kiváló munkája, *Veszprém megye helytörténeti lexikona* számunkra is bőven szolgál módszertani tanulságokkal. Ennek a lexikonnak az a célja, hogy tájékoztassa a megye múltja iránt érdeklődőket, fejlődéstörténeti vázlatot kínáljon a gyakorlati élet szervezői, a jelen és jövő építői számára, valamint alapadatokat közöljön, a jövődéli helytörténetkutatókra gondolva. Nem „zsugorított” terjedelmű helytörténeti monográfia tehát, hanem módszeres, romantikamentes számbavétel, a források és a leglényegesebb adatok folyamatos, napjainkig elmenő, minden egyes településre és az azokat egybefogó megye egészre kiterjedő közlése. Összefoglalja tehát a vármegye történetét, s tartalmazza a falvak népességére, településére, társadalmi szerkezetére, az anyagi és tágabban: az emberi életviszonyoknak az alakulására vonatkozó történeti tényeket.

A *modern krónika*-, a *falukrónikairás* szintén sikeresen megújította az annalesek, krónikák, domus-históriák ősi műfaját. Forrásképző, történeti kútfőt szolgáltató, primér történetírás — mégpedig jelenkor-történet — ez, amely elsősorban falvak, de városok, üzemek, termelőszövetkezetek, iskolák, intézmények életét örökíti meg. Oly módon, hogy a legfontosabb életterületek — falusi viszonylatban például gazdaság, társadalom, politika, kultúra, sport, népmozgalom, községfejlesztés — adatait, eseményeit rögzíti, de összegezi is egy év keretében, és áttekintő elemzést nyújt a fejlődésről, csatolva hozzá a leglényegesebb dokumentumokat. Így válik kronológikus eseménynaplóvá, fejlődési folyamatokat, életet elemző beszámolóvá és iratgyűjteménnyé. A krónikairás munkaközösségekbe vonzotta a különböző szaktudású vidéki értelmiségieket, növelte látókörüket, elmélyítette mind a helyi, mind az országos társadalmi, politikai kérdések iránti érdeklődésüket.

*

A helytörténetírás kapcsán szóba hozható problémák szétágazó szövevényének rendszerezését tekintettük legfontosabb tennivalónknak, így még történeti illusztrációkra sem futotta a rendelkezésünkre álló lapokon. Ez a kérdéskör azonban nem egy cikk vagy egy kutató gondja: a helytörténet közösségi szükséglet, megalkotása közösségi feladat.